

RUMLARIN BAFRA'DA GERÇEKLEŐTİRDİKLERİ ÇAĞŞUR (ESENÇAY) KATLIAMI (1917)

Zafer GÖLEN
Prof. Dr.
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
zgolen@mehmetakif.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-3162-6076>

Geliş Tarihi: 26.04.2023
Kabul Tarihi: 22.02.2024

Özgün Makale
DOI: 10.46953/askeritarih.1288336

Öz: Yüzyıllardır bir arada yaşamış Bafra'daki Türkler ve Rumlar, XX. yüzyıla birlikte Rumların Pontus hayalleri yüzünden sıkıntılı bir döneme girmiştir. Çoğunluğu Bafra dışından Rumlardan oluşan ve ideolojik merkezleri Merzifon Amerikan Koleji olan Rumlar örgütlenerek bölge halkına karşı katliam hareketlerine girişmişlerdir. Bu terör gruplarına bir süre sonra Merzifon Amerikan Kolejinde konuşlu misyoner öğretmenlerin bizzat ilgilendiği Kapıkaya gibi Rum köylerin yerel halkı da destek vermeye başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın karışık siyasi ve askerî ortamından istifade eden Rumlar, Türklerin askere alınmasını fırsat bilerek komşu Türk köyleri ile şehrin ileri gelen Müslümanlarının ev ve çiftliklerine saldırmaya, suikastlarla Türk halkını yıldırma çalışmışlardır. Rumların genel taktikleri kalabalık gruplarla genellikle kadın, yaşlı ve çocukların bulunduğu köylere saldırarak Türk halkını katletmek, köyü yakmak ve böylece köylerin boşaltılması suretiyle yayılmaktan ibaretti. Nitekim bu plan 17 Ekim 1917'de Çağşur'da (Esençay) da uygulamaya konulmuştur. Kapıkaya merkezli 600 kişilik Pontusçu çete grubu 17 Ekim 1917'de köye saldırmış, köy tamamen yakılmıştır. Saldırı esnasında tamamı çocuk, kadın ve yaşlıdan oluşan en az 67 kişi olmak üzere çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Saldırdan sağ kurtulanlar Bafra'ya kaçmak zorunda kalmış, görgü tanıklarının anlattığı gibi Çağşur halkının köyelerine dönmesi Milli Mücadele sonrasında ancak sağlanabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Samsun, Canik, Bafra, Çağşur, Pontus, Birinci Dünya Savaşı

THE MASSACRE OF ÇAĞŞUR (ESENÇAY) COMMITTED BY THE RUM IN BAFRA (1917)

Abstract

For centuries, Turks and Rums lived together in Bafra. However, in the 20th century, due to the Pontus aspirations of the

Rum, a troubled period began. To say the least, the Rum, mostly from outside Bafra and ideologically centered around Merzifon American College, became organized and initiated massacre actions against the local population. After a while, the local residents of the Rum villages like Kapıkaya, who were personally attended to by missionary teachers stationed at Merzifon American College, also began to support these terrorist groups. Taking advantage of the complex political and military situation of World War I, the Rum attempted to attack the neighbouring Turkish villages, assault the homes and farms of prominent Muslims' in the city and intimidate the Turkish population through assassinations. The general tactics of the Rum involved expanding their area by attacking villages, often with large groups, where women, children, and the elderly were present, resulting in the massacre of the Turkish population, the burning of villages, and thus their evacuation. Indeed, this plan was put into practice on October 17, 1917, in Çağşur (Esençay) as well. A Pontus gang of 600 people, centered around Kapıkaya, attacked the village on October 17, 1917, and burned it down completely. During the attack, many people, at least 67 of whom were all children, women, and the elderly, lost their lives. Those who survived the attack had to flee to Bafra, and as witnesses described, the return of Çağşur's people to their villages could only be achieved after the Turkish War of Independence.

Keywords: Samsun, Canik, Bafra, Çağşur, Pontus, World War I

Giriş

Çağşur Canik Sancağı Bafra kazasına bağlı bir köydür. Günümüzdeki adı Esençay'dır. Bafra'ya 45 km uzaklıktadır. Rakımı ortalama 155 metredir. XX. yüzyıl başlarında Bafra'ya uzak olmasına ve engebeli arazi yapısına rağmen gelişmiş bir köydü. O yıllarda Bafra'nın genelinde olduğu gibi Çağşur'da da halkın ana geçim kaynağı tütün üretimi idi. Harita 1'de görüldüğü gibi Müslüman köyler hattının çevresi Rum köyleri ile blok şeklinde perdelenmişti. Fakat bu durum Merzifon Amerikan Koleji (1865)¹ kurulana kadar gerek Bafra'ya gidip gelmeye gerekse sosyal ve ticari ilişkilere

---

¹ Kolejin ilk kısmı Kız Okulu ve İlahiyat Okulu olarak 1865'te açılmış, bu okulları 1881'de lise ve 1886'da kolej takip etmiştir. Bakınız, George E. White, *Bir Amerikan Misyonerin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları*, tercüme Cem Tânk Yüksel, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 85-86, 124, 128.

bir engel değildi. Kolej kurulduktan sonra bu okulda okuyan Rum gençler milliyetçi okul idarecilerinin tahrik ve yönlendirmesiyle eski Pontus Rum Devleti'ni yeniden diriltme derdine düştüler. Nitekim okulu yıllarca idare eden George E. White'ın vaaz için gittiği yerlerden biri de çetecilerin kaynağı ve üslerinden biri olan Kapıkaya köyü idi. O Kapıkaya'yı, “*Tepelerin arasındaki Kapıkaya, Hristiyanların New England tepelerindeki köylerindeki ilk günleri gibi bir hale sahipti.*” sözleriyle tanımlar.² Merzifon Amerikan Kolejinde okuyan Rumlar bir Pontus Cemiyeti kurarak örgütlü mücadeleye başlamışlardır. Rumların Pontus dedikleri bölgenin içinde Bafra da vardı.³ Özellikle 25 Mart 1908'de Germanos Karavangelis Samsun/Amasya'ya metropolit olarak atanınca Pontusçu faaliyetler daha da hız kazandı. Karavangelis 1900-1907 yılları arasında Kastoria metropoliti iken Makedonya'daki Bulgar isyanının kışkırtıcıları arasında yer alan deneyimli bir komitacı idi. O Samsun ve bölgesindeki Rumlar için şunları söylüyordu: “*Başlangıçta küçük ve düzensiz olan bu grupları Makedonya'daki mücadelemizden edindiğim uzun süreli deneyimle, düzenli ve savaşabilir gerilla birlikleri olarak örgütlemeye başladım. Bu birliklerin sayısı çoğaldı. Onların başına bu göreve layık ve savaş deneyimi olan komutanlar geçtikten sonra, bu unvanları ki onlara kendim veriyordum, bu gruplar gerçek askeri birliklere dönüştüler.*”⁴ Onun programının temeli bölgedeki Türk nüfusun yok edilmesinden geçiyordu. Bu durum yüzyıllardır dostça yaşadıkları Müslümanlarla çatışmayı da beraberinde getirdi. Birinci Dünya Savaşı'nda bu strateji uygulamaya konulmuş, Osmanlı Devleti'nin bölgeye yeterli gücü sevk edememesi sebebiyle Bafralı Rum ve Ermeniler çeteler oluşturarak Türkleri öldürmeye başlamıştır. Bir kısım birlikler düşmanla savaşmak yerine bu çetecilerle meşgul olmuş, ancak yeterli olmamıştır. Samsun'a çetecilerin gücüne denk bir kuvvet ancak Mondros Mütarekesi sonrasında sevk edilebilecektir.⁵

1. Çağşur Nüfus Verileri

1850-1865 yılları arasında Çağşur 39 haneli bir köydü. Köyde 195 erkek bulunmaktaydı.⁶ Aşağı yukarı aynı sayıda kadın nüfus olduğu

² White, *age.*, s. 135.

³ Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Rizeliler Kültür ve Dayanışma Demeği Yayınları, Ankara 1995, s. 63, 71. Pontus haritaları Merzifon Amerikan Kolejine yapılan baskında ele geçirilmişti. Okulda bu sınırlar üzerine tartışmalar yapan Rumlara rağmen White bunun masum olduğunu iddia etmede bir sıkıntı görmüyordu. Bakınız, White, *age.*; s. 247.

⁴ Özhan Öztürk, *Karadeniz Ansiklopedik Sözlük*, C I, Heyamola Yayınları, İstanbul 2005, s. 152.

⁵ Mondros Mütarekesine rağmen bölgedeki Rumların artan tazyik ve saldırıları nedeniyle 15. Fırka Batum'dan Samsun'a nakledilmek zorunda kalmıştır. Bakınız, Bünyamin Kocaoglu, *Millî Mücadele Yıllarında Samsun 15. Fırkanın Samsun'daki Faaliyetleri* (1919-1921), Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2008, s. 35-36.

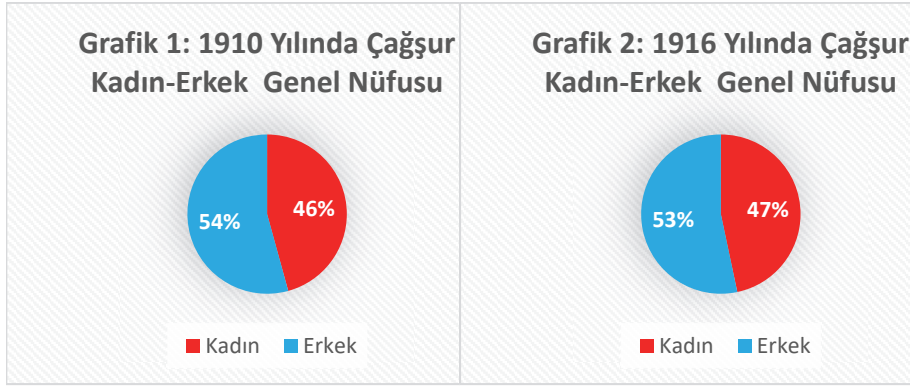
⁶ Cengiz Arslan, *Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında Bafra ve Alaçam Müslim Nüfusu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2019, s. 17.

varsayıldığında bu tarihlerde köyün nüfusunun 400 civarında olduğu tahmin edilebilir.

1910'da 134 haneli büyük bir köydür. Bengü (252), Kasnakçı (151), Kolay (140), Belalan'dan (138) sonra Bafra'daki beşinci büyük Müslüman köyüdür. 1910'da 358'i erkek, 306'sı kadın olmak üzere 664 kişi yaşamaktaydı.

1916'da köyde 363'ü erkek, 318'i kadın olmak üzere 681 kişi yaşamaktaydı. Nüfusun %53'ü erkek, %47'si kadındır.⁷ 1910'a göre erkeklerde 5, kadınlarda 12 kişilik artış vardır. Erkeklerdeki artış %1,40 iken kadınlardaki artış %3,92'dir. Genel artış ise %2,56'dır.

1917 katliamı sırasında köy nüfusuna kayıtlı 824 kişi vardı. Nüfusa kayıtlı erkeklerin 100'ü silahaltında idi.⁸ Zira savaş ortamında eli silah tutan kişiler cephededir. Mesela Çağşur Katliamı'nda eşi ve çocuğunu kaybeden Gazi Hasan (Yıldız) olay esnasında silahaltında idi.⁹

2. Katliam

Katliama dair en ayrıntılı doküman Bafra Kaymakamı Galip, Bafra Jandarma Alay Komutan Vekili Ziver ve Tahrirat Müdürü Hasan tarafından hazırlanmıştır. Ancak belge son derece gelişigüzel ve özensiz bir şekilde

⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA); *Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti*, 2. Şube (DH. EUM. 2. Şb.), no. 73/75-19.

⁸ BOA; *Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti*, 6. Şube (DH. EUM. 6. Şb.), no. 27/10-3.

⁹ Hasan Yiğit; 372, AZ Kitap, İstanbul, 2022, s. 194; MSB şehit listesinde Birinci Dünya Savaşı'nda hayatını kaybeden 131 Bafra'lı mevcuttur. Bakınız, <https://www.msb.gov.tr/SehitVefat/SehitListesi?page=1&ll=SAMSUN&Ilce=BAFRA&Harp=Tumu&Cephe=Tumu&Sinif=Tumu&Rutbe=Tumu> (Erişim tarihi: 19.11.2022, 0:35). Bu şehitlerin kaçının kayıtlarının düzenli olarak nüfus defterlerine işlendiğini bilmek imkânsızdır. Mesela Tekkesarmaşık (İkizpınar) nüfusuna kayıtlı Of 1876 doğumlu Mehmet oğlu Süleyman gönüllü olarak Birinci Dünya Savaşı'na katılmış, şehit olduğu haberi ailesine ulaşmış, ancak kendisi hakkında ayrıntılı bir haber alınmamıştır. Nitekim nüfus bilgilerinde de ölüm hanesi boştur. Bunun gibi yüzlerce kişi vardır.

kaleme alınmıştır. Bu nedenle olayın başlama şekli net olmamakla birlikte katliamdan önceki gün bir Osmanlı heyetinin bölgeyi ziyaret ettiği anlaşılmaktadır. İlgili heyet Laz Osman, Selim oğlu Ali, Kadıoğlu Ahmed; Çağşur'dan Himmet oğlu Osman, İnözü Karakol Komutanı Mehmed Çavuş, Karakol efradından Mustafa, Veli, Abdullah, Osman; Kolay'dan Hacı Kurtca'nın Molla Mehmed, Sarı Mustafa oğlu Salih, İsmail oğlu Dursun, Ali oğlu Molla Mehmed'le birlikte 13 kişiden oluşmaktadır. Heyet Sarpun, Çiftlik, Kuyumcu ve Kabalı köylerine uğrayarak öğleyin Devealan köyüne ulaşmıştır. Heyetin Devealan köyüne geldiğini duyan tamamı Rumlardan oluşan Kapıkaya köyü nüfusuna kayıtlı Panayot oğlu Yovan, Dihos ve Kara Yordan idarelerindeki 150 kişilik Rum çetesiyle akşamüzeri Devealan köyüne gelmiştir. Rumların hedefi bölgede yer alan Kasnakçı, Akalan, Gökalan, Elalan, Sarpun, Bengü ve İğdır gibi nispeten kalabalık Türk köylerinin boşaltılmasını sağlayarak Nebiyan'ın çevresinde kendilerine kurtarılmış bölgeler yaratmaktı. Plan uyarınca Çetebaşı Yovan Çağşurlu Himmet oğlu Osman'ın köyde olduğunu öğrenmiş ve onu tanıdığını söyleyerek Devealan Muhtarı Kara Ali ile yanına çağırmıştır. Osman Yovan'a hangi köyleri basmayı düşündüklerini sormuş, Çetebaşı da Bengü, Çağşur ve Gazibeyli köylerinden birini basmayı düşündüklerini söylemiştir. Bunun üzerine Osman'ın Çağşur'u gerçekten de basıp basmayacaklarına dair sorusuna, Rumların Türklerin direnç ve psikolojilerini kırmak için o dönemde uyguladıkları planın bir parçası olan kuşku bir cevap verilmiştir. Yovan köyü basmayacaklarını söylerken Havza'nın Narlık köyünden Dimirek Çağşur'u kesinlikle basacaklarını söylemiştir. Yovan ve çetecileri Osman ve muhtarı bırakmak istememiş ancak ikilinin köyün diğer yakasında jandarma bulunduğunu söylemeleri üzerine harekât planlarının aksamaması kapsamında planlanandan önce Osmanlı kuvvetleri ile bir çatışmaya girmek istemeyen çeteciler, Osman ve muhtarı salıvermişlerdir.¹⁰ Osman ve muhtar köyün diğer tarafında kendilerini bekleyen heyetle buluşunca durumu anlatmışlar ve heyet karşısındaki kuvvetin büyüklüğü karşısında Devealan köyünden çekilme kararı almıştır. Bu sırada Yovan emrindeki çetecilerin 100 kadarını Çağşur'a yardım etmesi muhtemel Elalan köyüne sevk etmiş, kendisi de 50 kişi ile Devealan köyünü kontrol etmeye çalışmıştır. Türk tarafı, köyde Belalan Karakolundan gelmiş 5-6 jandarmanın da dâhil olduğu 20 kişilik bir savunma gücü oluşturarak köyde bırakmış, geri kalanları köyden çekilmiştir. Heyet, Sarpun Deresi Vadisi'ni takip ederek gece bir buçukta Çağşur'a ulaşmıştır. Hemen köyün ileri gelenleri ile bir toplantı tertip edilmiş ve durum kendilerine anlatılmıştır. Toplantıda köyü savunma kararı alınmıştır. Toplantı devam ettiği esnada Sıklık köyünden Kısa Sava ve Panayot adlı iki silahlı kişi

---

¹⁰ Osman'la çeteciler arasındaki görüşme olayın canlı tanığı Hasan Er tarafından da doğrulanmaktadır. Bakınız, Hasan Cicioğlu, "Samsun Bafra (Nebiyan Bölgesinde) Rumların Pontus Faaliyetleri (1918-1922); *İlk Adımdan Cumhuriyet'e Millî Mücadele*, Editör: Osman Köse, Mavi Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 159.

gelerek köyü basacaklarını söylemişlerdir. Onların tehdidine karşı Çağşurlular kesin olarak köylerini savunmaya karar vermişler ve silahı bulunan 40-50 kişi savunma vaziyeti alarak mevzilerine girmiştir.¹¹

Rumlar, Kara İlya Nebiyan Dağı'ndan, Havzalı Vasil çetesi Sarpun üzerinden, Yaylalı Kel Sava çetesi Yayla tarafından, Andon ve Vasil çeteleri de kuzeyden Çağşur'u kuşatmışlardır. 15 Teşrinievvel 1333-15 Ekim 1917 Pazartesi¹² günü öğle vakti Rum çetecileri köye saldırmışlardır. Saldırıya 500'ü silahlı 600 çeteci katılmıştır. Çatışma başladıktan iki saat sonra köyü ele geçiremeyeceklerini anlayan Rumlar saat 14.00 civarında evleri bombalamak suretiyle köyü yakmaya başlamışlardır.¹³ Saldırı tesirini göstermiş, köyün evlerinin ahşap ve sık olması sebebiyle evler alev almıştır. Yangın çıkması üzerine evlerde saklanan köylüler okul ve camiye sığınmışlardır. Ancak yangının okul ve camiye de sirayet etmesi üzerine köyü müdafaa eden jandarma ve silahlı köylüler yarma harekâtı ile kadın ve çocukları köyden çıkarmayı denemişlerdir. Ancak başarısız olmuşlar ve içlerinden 5-6 kişi şehit düşmüştür. Bu gelişme üzerine tekrar okul ve cami bölgesine dönülerek çetecilere teslim olunmuştur. Teslim olunduktan sonra Jandarma Mehmed Çavuş, Karakol efradından Mustafa, Veli ve Abdullah ile Kolay'dan Hacı Kurtca, Molla Mehmed, Sarı Mustafa oğlu Salih, İsmail oğlu Dursun ve Ali oğlu Molla Mehmed çeteciler tarafından kurşuna dizilmek suretiyle şehit edilmiştir. Savunmasız kalan köylüler çeteciler tarafından köyün yukarısında bulunan dere boyuna götürülmüşlerdir. Siviller katledilmek üzere iken daha evvelki saldırılardan kurtularak orman içlerine kaçmış bulunan Himmət oğlu Osman ve Kadioğlu Ahmed çeteciler üzerine ateşe başlamışlardır. Osman ve Ahmed'in baskın ateşi karşısında şaşırıp ve jandarmanın yardıma geldiğini sanan çeteciler dere boyuna doğru kaçmışlardır. Görgü tanıklarına göre, tecavüz olaylarıyla birlikte 20 kadar kadın ve çocuk ise doğrudan bıçaklanarak ve yakılarak vahşice katledilmiştir. Katliamdan kurtulanların tanıklıklarına göre köyde akla gelebilecek her türlü vahşet uygulanmıştır. Ancak o tarihte Bafra Kaymakamlığına ait bir fotoğraf makinesi olmadığından vahşete dair herhangi bir görsel bulunmamaktadır. Katliamın boyutları o kadar büyüktür ki ilk anda kaç kişinin öldüğü belirlenememiş, bu mesele köy nüfus defterlerinde ve hayatta kalanların kıyaslanması suretiyle tespit edilebilmiştir. İsimleri tespit edilen şehit ve

---

¹¹ BOA; *DH. EUM. 6. Ş.*, no. 27/10-3.

¹² Nuri Yazıcı katliam gününü 6 Kasım 1916, Hasan Yiğit ise 5 Kasım 1916 olarak vermişlerdir. Bakınız Nuri Yazıcı; *Milli Mücadele'de Canik Sancağında Pontosçu Faaliyetler*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2003, s. 78; Yiğit; *age.*; s. 147.

¹³ Görgü tanığı Dursun Türkler köyünün bombalanmasını şöyle anlatır: “*Biz kuvvetliyiz ama ne çare buradan yakın yerlerde istihkamlar yaptılar, o istikametleri aşamadılar. Bomba atarak evleri yakmaya başladılar. Bomba atılınca evler yanmaya başlayınca, köy bozuldu, yanmasa köy bozulmazdı, köyün durumu iyi idi. Köylü bozulunca Rumlar köye girdiler, mallar, davarlar, evler yağma edildi.*”. Bakınız, Cicioğlu; *agm.*; s. 161.

yaralıların listesi tablo 1 ve 2’de gösterilmiştir. Çatışma 9 saat sürmüş ve gece 21.00 sularında köy düşmüştür. Çatışmalarda müdafiler 30-35 çeteciye öldürmüşlerdir.¹⁴

Saldırıya dair ilk bilgi Bafra merkeze bağlı Kolay muhtar ve öğretmeni imzasıyla ulaştırılmıştır. 16 Teşrinievvel 1333-16 Ekim 1917 Salı akşamı köyden kaçan ilk grup Bafra’ya ulaşmış ve bu şekilde Bafra halkının katliamdan haberi olmuştur. Haberin alınmasıyla birlikte devlet çok hızlı refleks göstermiş Mülazım Ahmed Efendi komutasında 53 kişilik bir takip müfrezesi oluşturularak Çağşur’a sevk edilmiştir. Ahmed Efendi’den gelen ilk rapora göre, askerler köy meydanında 65 cesetle karşılaşmışlardır. Bunların 15’i yakılmak, 50’si ise kurşuna dizilmek suretiyle şehit edilmişlerdir. Şehit olanlar askerler tarafından defnedilmiştir. İnsanlarla birlikte 200 kadar da hayvan telef olmuş durumdadır. Çevre taramalarında Çağşur Deresi’nin batı yamacında bir kadın cesedine rastlanmıştır. Bu esnada yanında bulunan iki yaşındaki kızı annesinin göğsünü emmektedir. Bulunan çocuk Bafra’ya gönderilmiştir. Olay görgü tanıklarını derin üzüntüye sürüklemiştir. Etrafa dağılmış halde bulunan köylülerin Bafra’ya gelişleri 17 Ekim akşam saatlerine kadar devam etmiştir. Gelenler 144’ü erkek 268’i kadın olmak üzere toplam 412 kişidir. Takip müfrezesi Bafra’ya ulaşan 412 kişiden 200’ünün bulunup Bafra’ya sevkini sağlamıştır.¹⁵

Saldırının ve katliamın çevrede duyulması üzerine Kuşça köyü halkı da benzer bir saldırı ile karşılaşmamak için olay günü köyden kaçmıştır. Ertesi gün Takip müfrezesinin bölgeye gelmesi ile Kuşça halkı hayvan, eşya ve zahirelerini alarak jandarma nezaretinde Düzköy ve Kolay’a ulaşmıştır. Bu esnada İnözü karakolundaki askerlerin de güvenlik sebebiyle orada bulunması mahzurlu bulunduğundan İnözü karakolu tahliye edilmiştir. Müfrezenin Düzköy’e gitmesi ve İnözü karakolunun tahliyesini fırsat bilen Rum çeteciler 20 Ekim’de Kuşça’yı ve ardından da İnözü karakolunu içindeki eşyalarla birlikte yakmışlardır.¹⁶

23 Ekim’de Dâhiliye Nâzırı Talat imzalı Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyetinden Canik Mutasarrıflığına çekilen telgrafta İstanbul’un

---

¹⁴ BOA; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-2, 6 Teşrinisani 1333/6 Kasım 1917 tarihli Canik Mutasarrıfı Mehmed Raşid tarafından Dâhiliye vekâletine gönderilen tezkire; *6. Şb.*, no. 27/10-3; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-14, Canik Mutasarrıfı Mehmed Raşid’in raporu; *DH. ŞFR.*, 569/16, 1-12, 19 Teşrinisani 1333/19 Kasım 1917 tarihli Canik Mutasarrıfı Mehmed Raşid’in şifre telgrafları; Olaylar görgü tanıkları Hasan Er, Zühtü Gür, Dursun Türkler tarafından da doğrulanmaktadır. Bakınız, Cicioğlu, *agm.*; s. 159-160; Önder Duman, *Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010, s. 104; Ali Güler, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005, s. 134; Cemal Sezer, “Birinci Dünya Savaşı’nda Pontuşçu Rum Çetelerinin Bafra ve Çevresindeki Faaliyetleri (1914-1918)”, *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, Yıl/Vol. 6, Sayı/No. 1, Bahar/Spring 2021 I, s. 358.

¹⁵ BOA; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-3, 6, 14.

¹⁶ BOA; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-3; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-6.

saldırıdan büyük endişe duyduğu anlaşılmaktadır. İlgili telgrafın bizzat Talat Paşa imzasıyla gönderilmiş olması konuya verilen önemi göstermektedir. Talat Paşa, Canik Mutasarrıflığından bir an evvel konunun aydınlığa kavuşturulmasını, peyderpey İstanbul'a gönderilen bilgilerden bir şey anlaşılmadığı, bu yüzden ayrıntılı bir raporun ve asilerin takibatına dair yapılanların ivedilikle İstanbul'a gönderilmesini istemiştir.¹⁷

Aynı gün 23 Ekim'de 3. Ordu Komutanı Ferik (Korgeneral) Mehmed Vehib Paşa Başkomutanlık Vekâletine bir rapor göndermiştir. Rapora göre, 400 mevcutlu bir Rum çetesi Bafra kazasına iki saat¹⁸ uzaklıktaki Çağşur köyünü basmış ve “*orada bulunan 4 jandarmayı itlâf ile 300'e karîb İslâm kadın ve erkek ve çocukları*” katletmiştir. Bu korkunç olayın Bafra Müslüman halkı üzerinde çok etkili olduğu anlaşılmıştır. Lazım gelen kuvvet bölgeye sevk edilmiştir¹⁹.

Bafra'daki askerî yetkililerin olayın heyecanı ya da söylentilere dayalı olarak verdikleri ilk sayılar veya sonraki veriler Çağşur'da 15 Ekim 1917 Pazartesi günü yaşanan katliamın kayıpları hakkında yeterli bilgi sunmamaktadır. İlk anda saldırıda 812 kişilik köy halkından 412 kişinin kurtulduğu, 100 kişinin de silahlı olduğu hesaplanarak köy halkından 312 kişinin saldırıda hayatını kaybettiği kanaatine varılmış ancak hepsinin cesetlerine ulaşmanın mümkün olmadığı bildirilmiştir.²⁰ İlerleyen günlerde resim daha da netleşmiştir. 25 Ekim'de Bafra Kaymakamlığı kayıp ve ölü sayısını, “*kurtulan nüfusun mikdâr-ı hakîkîsi 498 ve zayı olanlar 67 nüfûsdur*” şeklinde düzeltmiştir.²¹

Konuya dair olayın heyecanı devam ederken birbirinin aynı iki liste hazırlanmıştır. Ancak bu listelerin yeterli titizlikle hazırlanmadığı anlaşılmaktadır. Mesela 6 Kasım 1917 tarihli tabloda hayatını kaybedenler arasında 21 numarada yer alan Fatma adlı 15 yaşındaki kız çocuğu Ahmed adlı kişinin eşi olarak kaydedilmişken, 1 Aralık 1917 tarihli 3. Ordu tarafından hazırlanan tabloda Ahmed'in kızı olarak geçer. Benzer biçimde 6 Kasım tarihli tabloda yer alan yaralı kadınlar arasında yaşları çok küçük bazı çocuklar zevce olarak geçerken 1 Aralık tarihli tabloda bu kişilerin diğer kişilerle ilişkileri boş bırakılmıştır.²² Her iki tabloda bazı isimler de farklı olarak

¹⁷ BOA; (*Dâhiliye Şifre*) DF. ŞFR, no. 80/227; 22 Ekim 1917'de Korgeneralliğe terfi etmiştir. Bakınız, *Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*; Yayına hazırlayanlar: Hülya Tokar & Nurcan Aslan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 490-91.

¹⁸ 600 eşkiya ve 8 saat olacaktır. BOA; DH. EUM. 6. Şb., no. 27/10-14.

¹⁹ BOA; DH. EUM. 6. Şb., no. 27/10-11.

²⁰ BOA; DH. EUM. 6. Şb., no. 27/10-3.

²¹ BOA; DH. EUM. 6. Şb., no. 27/10-6.

²² Yaş küçüklüğünün kızların nüfus idaresine geç kaydettirilmesinden kaynaklandığını düşünmekteyim. Zira daha 1980'lerde Bafra'nın köylerinde bazı kız çocuklarının okul çağına gelindiğinde ancak nüfusa

yazılmıştır. Yine de mevcut bilgiler ışığında kayıplara dair eldeki tek kayıt tablo 1 ve 2’de yer alan listedir. Listede, kayıplardan 30 erkek 26 kadın, yaralılarından ise 8 erkek 12 kadının adı kayıtlıdır.²³ En küçük şehit daha yeni doğmuş bir bebekken, en yaşlı şehit 68 yaşındadır. Hayatını kaybeden 16 kişi 18 yaşın altındaki çocuklardan oluşmaktadır. 15 kişi ise o dönemde yaşlı sayılabilecek 50 yaş ve üzerindedir. Her ne kadar yaralılarından hangilerinin hayatını kaybettiğini tespit edemesek de yaralıların kimlikleri ve yaşları en az kayıplar kadar facianın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Yaşları 8 ila 60 arasında 20 kişi yaralanmış, 18 Ekim tarihli yazışmalardan anlaşıldığına göre bunların 11’i daha sonra hayatını kaybetmiştir. Duman yaptığı çalışmada ölü sayısını 68 olarak verir. Onun tablosunda yaralıların bir kısmı da şehitler arasında gösterilmiştir. Ancak tablosuna verdiği kaynak *DH. EUM. 6. Şb.*, nr: 28/57-A olup ek 1’de aslı görüleceği gibi o liste 68 sayısını desteklememektedir.²⁴

1922’de belgelere dayalı olarak TBMM Hükümeti Matbuat Müdüriyeti tarafından hazırlanan *Pontus Meselesi* adlı kitapta Çağşur ve Koşaca köylerindeki katledilen insan sayısı 367 olarak verilmiştir.²⁵ Bu rakam sadece Çağşur Katliamı’nı değil sonraki saldırılarda hayatını kaybeden kişilerin sayısı olarak yer almaktadır.

1936’da Bafra’da Halkevinin yayın organı *Altın Yaprak* dergisinde ise “*Genel Harp’ten önce 170 evli 1.000 nüfuslu olan köy 1333 (1917) yılında Rum çeteler tarafından yakılmış; 400 nüfusunu gayıb etmiştir.*” bilgisi yer almaktadır.²⁶ İfadelerden de anlaşılacağı gibi sayılar yaklaşık olarak verilmiş, kesinlikten yoksundur.

Aslen Bafra Kolay köyü nüfusuna kayıtlı Bafra yerel tarih araştırmacısı Ali Ak ise 50 yıla yaklaşan araştırmaları sonucu, Çağşur Katliamı’nda ölen kişi sayısının 400’ün çok üzerinde olduğunu ifade etmektedir. O, gençlik

---

kaydedildiğine bizzat tanık olmuştum. Nitekim Bafra nikâh defterleri üzerinde yaptığım incelemelerde de küçük yaştaki kız çocuklarının evlendirildiğine dair bir kayda rastladım. Öte yandan bu husus belgeyi hazırlayan kâtibin dikkatsizliği ya da nüfus kayıtlarındaki tutarsızlığın bir sonucu da olabilir. Maalesef Bafra nüfus memurlarının lakaytlığı merkezin de dikkatini çekmiş, ölüm ve doğum kayıtlarının zamanında işlenmesi gerekçesi ile Ekim 1914’te haklarında soruşturma dahi açılmıştır. Bakınız, BOA; *DH.SN. THR.*, no. 56/74.

²³ BOA; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-5, 6 Teşrinisani 1333/6 Kasım 1917 tarihli liste; no. 28/57-A 1 Aralık 1333/1 Aralık 1917 tarihli liste; Duman, *age.*; s. 105-106.

²⁴ Duman; *age.*; s. 105.

²⁵ *Pontus Meselesi*; Yayına Hazırlayan: Yılmaz Kurt, Ankara, TBMM Basımevi, 1995, s. 189. Bu kitap muhtemelen İstanbul Ortodoks Patrikhânesi tarafından 1920’de yayınlanan *Black Books*’a cevap niteliğindedir. *Black Book* oldukça art niyetli hazırlanmıştır. Zira 1918 öncesi olaylara ve bölgedeki olayların çıkışına hiç değinmeden sonraki olaylarla odaklanarak Türkleri uluslararası alanda mahkûm ettirmeyi hedeflemiştir. Ecumenical Patriarchate; *The Black Book of the Sufferings of the Greek People in Turkey From the Armistice to the End of 1920*, Press of the Patriarchate, Constantinople 1920.

²⁶ *Altın Yaprak Bafra Halkevi Yayın Organı; Tıpkıbasım (1-29. Sayılar 1935-1937)*, Yayına Hazırlayan Ali Ak, Samsun, 2022, s. 281.

yıllarında (Şu an 73 yaşında) Çağşur Katliamı'nı yaşayan insanlarla görüşüğünü ve yaşananları onlarca kişiden teyitli olarak dinlediğini ifade etmiştir. Bu anlatılara göre, daha evvel çevre köylerde Rum baskısı altında olan diğer Müslüman halkın bir kısmı da katliam öncesinde Çağşur'a sığınmıştır. Dolayısıyla 17 Ekim gecesi baskına uğrayan köyde sadece Çağşur köyüne kayıtlı insanlar değil, Sarpun, Elalan, Günalan ve Bengü köylerinden de çok sayıda kişi köyde bulunmaktaydı. Anlatıcılar ona, “*Biz Rum saldırılarından kurtulmak için Çağşur'a geldik. Rumlar bizi orada da buldular*” diyerek aslında katliam günü köy nüfusunun çok üzerinde kişinin orada ikâmet ettiğini ifade etmişlerdir.²⁷ Aynı iddialar Cicioğlu'nun yaptığı araştırmalarda da mevcuttur.²⁸

Konuya dair *Karadeniz Ansiklopedisi* adlı eserde verilen bilgi ise külliyen hatalıdır. İlgili kaynak Çağşur Katliamı'nın tarihini 15 Ağustos 1919 gecesi olarak verir. Dahası “*12.000 Hıristiyan milis Çağşur kasabasını basıp, burada bulunan 1000 asker ve çoğu kadın ve çocuk sivil öldürmüştür.*”²⁹ diyerek konu sonlandırılmıştır. Konunun anlatıldığı paragrafta kaynak verilmediği için bu bilginin kaynağı tespit edilememiştir.

3. Katliam Sonrası

Katliamı gerçekleştirenlerin elebaşı Samsun'un Kurugökçe köyünden Andon'dur.³⁰ Ancak Andon Osmanlı Devleti'nin bu eylemi karşılıksız bırakmayacağını bildiğinden Bafra Kaymakamı'na olaya dair bir mektup göndermiş ve olaydaki rolünü inkâr etmiştir. Bazı kişilerin kendi adını kullanarak problem çıkarttıklarını belirtmiştir. O, “*Ben bu gibi alçak, barbar, medeniyete mugâyir hareketlerde bulunmadığım gibi hiçbir neferime dahi izin vermem*” diyerek suçunu kabul etmemiştir. Ona göre Çağşur Katliamı'nı yapanlar Kör Dede ile Havzalı Vasil'e bağlı gruplardır. Tam tersine kendisinin Çağşur'daki olayı duyar duymaz 372 kişi ile vakit kaybetmeden Çağşur'a hareket ettiğini, saldırganların önce onun kuvvetlerini Osmanlı askeri sanıp çatışmaya kalkıştıklarını, gelenin Andon olduğunu anlayınca kaçtıklarını söylemiştir. Andon saldırıda ne kendinin ne de Kara İlyâ'nın parmağının bulunmadığını namusu üzerine yemin ederek inkâr etmiştir. Kendilerinin askerle problemleri olduğunu, üzerlerine asker gelmesi halinde çatıştıklarını, soyguncu ve eşkıya olmadıklarını belirtmiştir. Andon'un iddiasına göre, “*bu canavarların*” niyeti 15 gün içinde Gazibeyli ve Bafra'yı basmaktır. Eğer hükümet kendisine izin verir, üzerine asker yollamazsa saldırganları terbiye

²⁷ İddiaların yer aldığı söyleşi kasetleri Ali Ak tarafından muhafaza edilmektedir. 17.03.2023 tarihinde Ali Ak (d.1950) ile yapılan görüşme.

²⁸ Cicioğlu; agm.; s. 160-162.

²⁹ Öztürk; age.; s. 153.

³⁰ BOA; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-2, 6 Teşrinisani 1333/6 Kasım 1917 tarihli Canik Mutasarrıfı tarafından Dâhiliye vekâletine gönderilen tezkire.

edebileceğini ifade etmiştir.³¹ Mektubun çok zekice kurgulandığı açıktır. Andon, hem baskın suçlamasından kurtulma hem meşru bir otorite haline gelme hem de yerel halkı birbirine düşürme peşindedir. Bu taktik Balkanlar’da da yıllardır uygulanmıştır. Mesela Karadağ’da 1796’da Knez I. Petar Petrović Njegoš sözde Sultana bağlıydı. Sırbistan’da da Kara Yorgi 1804’te “*Bizim Selim’in haklarını*” savunmak adına yerel yöneticilere karşıydı. Devlete karşı isyan planı, kullanılan söylem ve uygulama yüz yıldır hiç değişmemiştir.

Katliamın boyutu ve Rumların cüreti karşısında hükümet daha ciddi tedbirler almaya mecbur kalmıştır. Tüm yazışmalarda Canik idaresinin bu boyutta bir saldırıyı beklemediği, Çağşur Katliamı karşısında şaşkınlığa uğradıkları anlaşılmaktadır. Katliamın ardından tüm kurumların idarecileri ne yapabilecekleri konusunda fikir alışverişi yaparken aynı zamanda da eldeki kıt askerî güçleri son raddesine kadar kullanmak için büyük çaba göstermişlerdir. Canik mutasarrıfı Amasya’dan kuvvet sevkine uğraşırken 3. Ordu Komutanlığı tarafından Samsun ve havalisi komutanı Tuğgeneral Mehmed Rıza Paşa’ya³² yeterli kuvvetle Nebiyan ve civarındaki Rumları takip etmesi için emir verilmiştir.³³

Katliamdan sonraki en önemli meselelerden biri de Bafra’ya gelmiş bulunan köylülerin iâşe ve iskânları olmuştur. Canik mutasarrıfı Mehmed Raşid Bey’e göre, 18 Ekim itibariyle Bafra’ya 34’ü yaralı olmak üzere 444’ü erkek, 268’si kadın muhacir olarak gelmiştir. Raşid Bey bu kişilerin yaklaşık yüz bin kuruş tutarındaki masraflarının muhacirin tahsisatından karşılanmasını İstanbul’a teklif etmiştir. Raşid Bey’in teklifi İstanbul tarafından uygun bulunmuş ve ilk aşamada yüz bin kuruş muhacirin istihkakından karşılanmıştır.³⁴ Ancak kısa sürede bu meblağın yetmeyeceği ortaya çıkınca tüm masrafların seferberlik tahsisatından karşılanmasına karar verilmiştir.³⁵ Bu maksatla seferberlik tahsisatından beş yüz bin kuruş Bafra’ya gönderilmiş ve o ana kadar muhacirin tahsisatından yapılan yüz bin kuruş gönderilen paradan mahsup edilmiştir.³⁶ Rumlar Çağşur’un ardından Meşeli

³¹ BOA; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-4, 6 Teşrinievvel 1333/6 Ekim 1917 tarihli Andon Karabey tarafından Bafra Kaymakamına gönderilen mektup; Duman, *age.*; s. 107-108.

³² 4 Ağustos 1917’de Samsun ve havalisi komutanı olarak atanmıştır. Bakınız, *Birinci Dünya Savaşı’na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, s. 70.

³³ BOA; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-17, 24 Teşrinievvel 1333/24 Ekim 1917 tarihli Canik Mutasarrıfı Mehmed Raşid tarafından Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen telgraf; no. 27/10-7, 31 Teşrinievvel 1333/31 Ekim 1917 tarihli arz tezkiresi.

³⁴ BOA; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-15, 19 Teşrinievvel 1333/19 Ekim 1917 tarihli Canik Mutasarrıfı Mehmed Raşid tarafından Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen telgraf; *DF. ŞFR*, no. 573/88, 574/25, 22 Teşrinievvel 1333/22 Ekim 1917 tarihli Canik Mutasarrıfı Mehmed Raşid tarafından Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen şifre telgraflar.

³⁵ BOA; *DH. EUM. 6. Şb.*, no. 27/10-14; *Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)*, no. 210/144, 30 Kanun-ı evvel 1333/30 Aralık 1917 tarihli Meclis-i Vükelâ mazbatası; *Bâbîâlî Evrak Odası Evrakı (BEO)*, no. 4498/337311; Duman, *age.*; s. 106.

³⁶ BOA; *DF. ŞFR*, no. 84/39.

Türkmen, Akalan ve mezralarına saldırmış, onlarca kişiyi öldürmüşlerdir. Hatta çevrede insanların işkence edilerek öldürüldüğüne dair dedikodular dahi yayılmıştır. Dedikodular Rumların Bafra'da yarattığı korku iklimini göstermesi açısından anlamlıdır.³⁷ Özellikle Andon ve çetesi Balık Gölü Katliamı'nda olduğu gibi acımasızca öldürmeye devam etmiştir.³⁸ Çağşurlular bu terör ortamında uzun süre köylerine dönememiş, çevre köylerde akrabalarının yanında ya da Bafra'da muhacir olarak yaşamışlardır. Köylülerin güvenli bir biçimde evlerine dönmeleri ancak Millî Mücadele sonrasında olacaktır.

Sonuç

Osmanlı Devleti 1914'te girdiği Birinci Dünya Savaşı ile genel seferberlik ilân etmiş eli silah tutan erkekler silahaltına alınmış, ülkedeki askerî gücün büyük kısmı cephelere sevk edilmiştir. Bafra gibi cepheye uzak bölgelerde asgari sayıda kuvvet bulunmuştur. Bu durum özellikle Rum ve Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde büyük sıkıntılara yol açmıştır. Zira bu bölgelerde yaşayan gayrimüslim kitleler silaha sarılarak, Müslümanları öldürerek ve yaşadıkları yerlerden uzaklaştırarak kurtarılmış bölgeler oluşturmayı hedeflemişlerdir. Bafralı Rumlar da eski Pontus Devleti kurma amacı ile silahlanarak yüzlerce yıldır komşu olarak yaşadıkları Müslüman köylere saldırmışlardır. Saldırıların en büyüğü ve korkuncu Bafra'ya 45 km uzaklıktaki Çağşur köyünde yaşanmıştır. Rum çete liderleri Kara İlyâ, Havzalı Vasil, Yaylalı Kel Sava, Kara Andon ve Vasil idaresindeki 500-600 kişilik çete grubu 15 Teşrinievvel 1333/15 Ekim 1917 Pazartesi günü Çağşur'a saldırarak köyü yakmış ve karşılığın çıkan herkesi katletmişlerdir. 20 kadar kadın ve çocuk ise doğrudan bıçaklanarak ve yakılarak vahşice öldürülmüştür. Katliamdan kurtulanların tanıklıklarına göre köyde akla gelebilecek her türlü vahşet uygulanmıştır. Saldırı esnasında kaç kişinin hayatını kaybettiği maalesef net olarak tespit edilememiştir. Kayıplara dair ilk sayı 312 olarak verilmişken ilerleyen günlerde araştırmaların derinleştirilmesi ve sağ kalanların birkaç gün sonra Bafra'ya ulaşmasının ardından 312 sayısı 67 olarak düzeltilmiştir. Hayatını kaybeden 67 kişiden 56'sının kimlikleri tespit edilmiştir. Kimlikleri tespit edilen 56 kişinin 30'u erkek 26'sı kadın olup, çoğu bebek, çocuk ve yaşlıdır. Bafralı yetkililer ellerindeki sınırlı güçle olabildiğince hızlı olay yerine ulaşmış, tedbir almaya çalışmışlarsa da maalesef 1922 senesine kadar Bafra kırsalında asayışı sağlamak mümkün olmamıştır. Çağşur köylüleri 1922'ye kadar Bafra ve çevre köylerde muhacir olarak yaşamak zorunda kalmışlardır. Ancak Rumların Pontus Rum devletini canlandırmak amacıyla yaptığı katliamlar hedefine ulaşmamış, 1922

³⁷ BOA; DH. EUM. 6. Şb., no. 32/25; 40/41.

³⁸ BOA; DH. EUM. 6. Şb., no. 55/27, 17 Mart 1334/ tarihli Canik Mutasarrıfı Mehmed Raşid tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen şifreli telgraf.

baharında Bafra kırsalında asayiş sağlanarak Pontus emelleri besleyenler hayal kırıklığı ile bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.

Kaynaklar

1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO), nr: 4498/337311.

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti, 6. Şube (DH. EUM. 2. Şb), nr: 73/75.

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti, 6. Şube (DH. EUM. 6. Şb), nr:27/10, 28/57, 32/25, 40/41, 55/27.

Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Nüfûs Tahrîrât Kalemî (DH. SN. THR), No. 56/74.

Dâhiliye Şifre (DF. ŞFR), No. 80/227, 84/39, 569/16, 573/88, 574/25.

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), No. 210/144.

2. Diğer Kaynaklar

Altın Yaprak Bafra Halkevi Yayın Organı. Tıpkıbasım (1-29. Sayılar 1935-1937), Yayına Hazırlayan Ali Ak, Samsun 2022.

ARSLAN, Cengiz, *Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında Bafra ve Alaçam Müslim Nüfusu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2019.

Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, Yayına hazırlayanlar: Hülya Toker & Nurcan Aslan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 70.

CİCİOĞLU, Hasan, “Samsun Bafra (Nebiyân Bölgesinde) Rumların Pontus Faaliyetleri (1918-1922), *İlk Adımdan Cumhuriyet'e Milli Mücadele*, Editör: Osman Köse, Mavi Yayıncılık, İstanbul 2008, s.157-163.

DUMAN, Önder, *Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.

Ecumenical Patriarchate, *The Black Book of the Sufferings of the Greek People in Turkey From the Armistice to the End of 1920*, Press of the Patriarchate, Constantinople 1920.

GÜLER, Ali, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara, 1995.

GÜLER, Ali, *Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar*, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.

KOCAOĞLU, Bünyamin, *Milli Mücadele Yıllarında Samsun 15. Fırkanın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)*, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2008.

ÖZTÜRK, Özhan, *Karadeniz Ansiklopedik Sözlük*, C I, Heyamola Yayınları, İstanbul 2005.

Pontus Meselesi, Yayına Hazırlayan: Yılmaz Kurt, TBMM Basımevi, Ankara 1995.

SEZER, Cemal, “Birinci Dünya Savaşı’nda Pontusçu Rum Çetelerinin Bafra ve Çevresindeki Faaliyetleri (1914-1918)”, *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, Yıl/Vol. 6, Sayı/No. 1, Bahar/Spring 2021 I, s. 349-380.

WHITE, George E., *Bir Amerikan Misyonerin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları*, (Tercüme Cem Târik Yüksel), Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.

YAZICI, Nuri, *Millî Mücadelede Canik Sancağında Pontosçu Faaliyetler*, Çizgi Kitabevi, Konya 2003.

YİĞİT, Hasan, 372, AZ Kitap, İstanbul 2022.

3. Kaynak Kişiler

Ali Ak (d. 1950), (17.03.2023).

سید ابراهیم
 عثمانی
 ۱۸۴۸

مردود خاندان			شهید اوقات		
رقم	اسم	تاریخ	رقم	اسم	تاریخ
۸۱	صید اولاد صید	۸۱	۸۱	صید اولاد صید	۸۱
۸۵	صید اولاد صید	۸۵	۸۵	صید اولاد صید	۸۵
۸۶	صید اولاد صید	۸۶	۸۶	صید اولاد صید	۸۶
۸۷	صید اولاد صید	۸۷	۸۷	صید اولاد صید	۸۷
۸۸	صید اولاد صید	۸۸	۸۸	صید اولاد صید	۸۸
۸۹	صید اولاد صید	۸۹	۸۹	صید اولاد صید	۸۹
۹۰	صید اولاد صید	۹۰	۹۰	صید اولاد صید	۹۰
۹۱	صید اولاد صید	۹۱	۹۱	صید اولاد صید	۹۱
۹۲	صید اولاد صید	۹۲	۹۲	صید اولاد صید	۹۲
۹۳	صید اولاد صید	۹۳	۹۳	صید اولاد صید	۹۳
۹۴	صید اولاد صید	۹۴	۹۴	صید اولاد صید	۹۴
۹۵	صید اولاد صید	۹۵	۹۵	صید اولاد صید	۹۵
۹۶	صید اولاد صید	۹۶	۹۶	صید اولاد صید	۹۶
۹۷	صید اولاد صید	۹۷	۹۷	صید اولاد صید	۹۷
۹۸	صید اولاد صید	۹۸	۹۸	صید اولاد صید	۹۸
۹۹	صید اولاد صید	۹۹	۹۹	صید اولاد صید	۹۹
۱۰۰	صید اولاد صید	۱۰۰	۱۰۰	صید اولاد صید	۱۰۰

مردود خاندان
 رقم ۸
 نام ۱۵

سید ابراهیم
 رقم ۶
 نام ۱۵

احمد محمد صید
 ۱۵

OSMANLI ARŞİVİ
 DH.EUM. 6.66.
 28 57-A 1

**Çağşur Katliamı'nda Hayatını Kaybeden Şehit ve Yaralıların
Transkripsiyon Listesi**

Tablo-1

Çağşur Katliamı'nda Hayatını Kaybedenlerin Listesi

Sıra No.	Adı	Yaşı	Cinsiyeti
1	Halil oğlu Dursun	12	Erkek
2	Hacı Mehmed oğlu Osman	60	Erkek
3	Hüseyin oğlu Celâl	18	Erkek
4	Hacı Mehmed oğlu Ahmed	15	Erkek
5	Kara Osman oğlu Ahmed	10	Erkek
6	İmam oğlu Osman	65	Erkek
7	İmam oğlu Ali	68	Erkek
8	Kurdoğlu Ahmed	50	Erkek
9	Mahmud oğlu Deli Hüseyin	55	Erkek
10	Tahor?/Tayfur? oğlu Hacı Ali	60	Erkek
11	Hacı Osman oğlu Kurt Ahmed	16	Erkek
12	Hacı Osman oğlu Murad	10	Erkek
13	Hacı Hüseyin oğlu Hüseyin	15	Erkek
14	Hacı Hasan oğlu Hüseyin	50	Erkek
15	Hecir oğlu Ali	50	Erkek
16	Cingöz oğlu Ahmed	55	Erkek
17	Celâl oğlu Hüseyin	45	Erkek
18	Ahmed oğlu Dursun	6	Erkek
19	Hacı Mehmed oğlu Hacı Süleyman	55	Erkek
20	Hacı Süleyman oğlu Hüseyin	18	Erkek
21	Tuzcuoğlu Celîl	50	Erkek
22	Ahmed oğlu Hüseyin	25	Erkek
23	Murad oğlu Hamid	0	Erkek
24	Hüseyin oğlu Ahmed	16	Erkek

25	Kalenderoğlu Hacı Hüseyn	60	Erkek
26	Kalenderoğlu Mehmed	30	Erkek
27	Mehmed oğlu Hamza	2	Erkek
28	Kalenderoğlu Hacı Mustafa	60	Erkek
29	Kalenderoğlu Hacı Süleyman	60	Erkek
30	Kalenderoğlu Ali Osman	48	Erkek
31	Hacı Mehmed zevcesi Elik	38	Kadın
32	Ahmed zevcesi Gülizâr	35	Kadın
33	Kara Osman zevcesi Ak Hatun	35	Kadın
34	Kara Osman kerimesi Döne	8	Kadın
35	Kurd Ahmed zevcesi Nesime	50	Kadın
36	Mustafa zevcesi Feride	45	Kadın
37	Mustafa kerimesi Hadik (Fadik?)	7	Kadın
38	Sarı Mehmetođlu kerimesi Satu	14	Kadın
39	Hacı Osman zevcesi Fatma	38	Kadın
40	İsmail zevcesi Fatma	45	Kadın
41	Hüseyn zevcesi Ayşe	38	Kadın
42	Hüseyn kerimesi Ayşe	14	Kadın
43	Hüseyn Çavus zevcesi Ayşe	38	Kadın
44	Ahmed zevcesi Döne	30	Kadın
45	Yaşar zevcesi Nesime	40	Kadın
46	Kurtca Hüseyn zevcesi Döne	40	Kadın
47	Mehmed zevcesi Dudu	30	Kadın
48	Gürcü muhacirlerinden Fatma	35	Kadın
49	Ahmed kerimesi Satı	15	Kadın
50	Kalender Süleyman zevcesi Cennet	20	Kadın
51	Ahmed zevcesi Fatma	15	Kadın
52	Hacı Mustafa gelini Fatma	25	Kadın
53	Hacı Mustafa torunu Nazife	5	Kadın

54	Ahmed kerimesi Güllü	15	Kadın
55	Hüseyin zevcesi Ayşe	45	Kadın
56	Mehmed zevcesi Kezban	30	Kadın

Tablo-2

Çağşur Katliamı'nda Yaralananların Listesi³⁹

Sıra No.	Adı	Yaşı	Cinsiyeti
1	Halil oğlu Hüseyin	8	Erkek
2	Hacı Mehmed oğlu Hüseyin	15	Erkek
3	Ahmed oğlu Dursun	10	Erkek
4	Ahmed oğlu Mustafa	8	Erkek
5	Hüseyin oğlu Ali	9	Erkek
6	Hüseyin oğlu Mahmud	15	Erkek
7	Yaşar oğlu Mehmed	22	Erkek
8	Osman oğlu Bekir	12	Erkek
9	Halil oğlu Hüseyin zevcesi Fatma	10	Kadın
10	Sağır Hasan zevcesi Fatma	15	Kadın
11	Cılız Osman zevcesi Fatma	10	Kadın
12	Hüseyin zevcesi Kevser	8	Kadın
13	Sarı Mehmed zevcesi Fatma	12	Kadın
14	Dursun zevcesi Ayşe	30	Kadın
15	Kalenderoğlu Arif zevcesi Fatma	25	Kadın
16	Ali Osman zevcesi Güllü	15	Kadın
17	Dursun zevcesi Nesime	30	Kadın
18	İmam Mehmed zevcesi Emine	30	Kadın
19	Hacı Hasan zevcesi Döne	60	Kadın
20	Murad oğlu Mehmed zevcesi Döne	40	Kadın

³⁹ BOA; DH. EUM. 6. Şb., no. 27/10-5; 28/57-1; Duman, *age.*; s. 106.